

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อช่วยในการอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับ การศึกษาความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการธนาคารประชาชน ซึ่งสรุปสาระสำคัญของเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

1. ประวัติของโครงการธนาคารประชาชน
2. แนวคิดการพึ่งตนเอง
3. เงื่อนไขที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน
4. ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง
5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ
7. กรอบความคิดในการวิจัย

ประวัติของโครงการธนาคารประชาชน

ในการดำเนินการ โครงการธนาคารประชาชน รัฐบาลได้ดำเนินการโดยผ่านธนาคารออมสินซึ่งมีประวัติความเป็นมาดังนี้

กิจการออมสินได้เริ่มขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2456 ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ที่ทรงเห็นคุณประโยชน์ของการออมทรัพย์ เพื่อให้ประชาชนรู้จักการประหยัดการเก็บออม มีสถานที่เก็บรักษาทรัพย์สินเงินทองของประชาชน ให้ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย จึงได้ทรงจัดตั้งคลังออมสินขึ้น โดยสังกัดกรมพระคลังมหาสมบัติ ดำเนินธุรกิจภายใต้พระราชบัญญัติคลังออมสิน พ.ศ. 2456

ในปี พ.ศ. 2472 คลังออมสินได้ไปอยู่ในความรับผิดชอบของกรมไปรษณีย์โทรเลข กิจการได้เริ่มแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับของประชาชนมากขึ้น ต่อมาภายหลังเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงรัฐบาลได้เห็นคุณประโยชน์ของการออมทรัพย์และความสำคัญของคลังออมสินที่มีต่อการพัฒนาประเทศ จึงได้ยกฐานะของคลังออมสินขึ้นเป็นองค์กรของรัฐบาล มีฐานะเป็นนิติบุคคล

ค่านิยมธุรกิจภายใต้ พระราชบัญญัติธนาคาร ออมสิน พ.ศ. 2489 มีการบริหารงาน โดยอิสระ ภายใต้ การควบคุมของคณะกรรมการ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เริ่มค้าเงิน ธุรกิจในรูปแบบธนาคาร ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2490 เป็นต้นมา โดยมีหน้าที่เป็นกลไกระดมเงินออม จากกลุ่มประชาชนเข้ามาสู่ตลาดเงินในระบบ และเป็นแหล่งสนับสนุนเงินทุนแก่ภาครัฐบาล โดย รัฐบาลกำหนดความต้องการใช้ เงินทุนของธนาคารเพื่อชดเชยการขาดดุลงบประมาณ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา สถาบันการเงินหลายแห่งเริ่มขยายบทบาทครอบคลุม ธุรกิจทางเศรษฐกิจ และมีส่วนร่วมทางสังคมมากขึ้น ธนาคารออมสินซึ่งบริหารภายใต้การกำกับของ นิยม จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานให้เป็นเชิงธุรกิจเพื่อให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทาง เศรษฐกิจ วิทยาการ เทคโนโลยี ตลอดจนความต้องการของประชาชนที่เปลี่ยนแปลง ไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพื่อรักษาสถานะแห่งตลาดไว้ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2522 - พ.ศ. 2528 ธนาคารออมสิน ได้ปรับ ัตตราดอกเบี้ยเงินฝาก ให้อยู่ในระดับเดียวกับธนาคารพาณิชย์ ขยายขอบเขตธุรกิจธนาคาร โดยการ เพิ่มประเภทบริการรับฝากเงิน 2 ประเภท คือ เงินฝากประจำ 24 เดือน เงินฝากสงเคราะห์ชีวิต ครอบคลุมรูปแบบเพิ่มทุนทรัพย์ และเพิ่มบริการด้านสินเชื่อ 4 ประเภท ได้แก่ สินเชื่อสวัสดิการ สินเชื่อ ออมสินสงเคราะห์ สินเชื่อเพื่อติดตั้งประปาและสินเชื่อเคหะสงเคราะห์ข้าราชการ นอกจากนี้ยัง ขยายเวลาให้บริการออกไป ถึงเวลา 20.00 น. โดยเปิดสาขาภาคค่ำ ณ บริเวณย่านชุมชน ได้แก่ สาขาวงเวียนใหญ่ สาขาศิริราช สาขานนทบุรี สาขาพระ โขนง สาขาสำโรง สาขาลาดพร้าว และ สาขาขอนแก่น

ในปี พ.ศ. 2529 ธนาคารออมสินได้ปรับเปลี่ยนปรัชญาในการดำเนินงานครั้งสำคัญ เพื่อให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับสถาบันการเงินอื่น โดยเปลี่ยนจากการเป็นสถาบันการเงินที่เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการระดมเงินออมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ สู่เป็นสถาบันการเงินที่อำนวยความสะดวก โดยตรงแก่ รัฐวิสาหกิจ เอกชน และประชาชนทั่วไปเพื่อรองรับกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ของประเทศ และยังคงรักษาบทบาทในการเป็นสถาบันการเงินเพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์ต่อไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นจุดเริ่มต้นที่ธนาคารออมสินเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติงานตามระเบียบ คำสั่งเป็นการปฏิบัติงานตามแผนวิสาหกิจออมสินที่มีวัตถุประสงค์ นโยบาย เป้าหมาย และแผน กลยุทธ์ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายโดยกำหนดแผนเป็นรูปธรรม ทำให้การปฏิบัติงานของธนาคารออมสิน เปลี่ยนแปลงไป แต่เป็น ไปอย่างช้าๆ เนื่องจากเป็นองค์กรขนาดใหญ่ และเป็นรัฐวิสาหกิจจึงขาด ความคล่องตัว

ในปัจจุบันธนาคารออมสินมีฐานะเป็นนิติบุคคล เป็นรัฐวิสาหกิจในรูปของสถาบันการเงินที่มีฐานะเป็นประกัน อยู่ภายใต้การกำกับดูแลโดยทั่วไปของกระทรวงการคลัง มีสาขา 578 สาขาทั่วประเทศ (ดอกเบื้อ. 2544 : 40-41)

โครงการธนาคารประชาชน

หากพูดถึงฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ มุ่งไปทางไหนล้วนแล้วแต่เป็นประชาชนในชนชั้นประกอบอาชีพแบบเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ซึ่งไม่ได้พึ่งพาทุนหรือสินเชื่อจากสถาบันการเงิน เพราะไม่มีโอกาสหรือเครดิตเพียงพอที่จะไปกู้ได้ แต่พวกเขาเหล่านี้พึ่งได้เพียงแต่ “ทุนครอบครัว” เพราะเป็นที่พึ่งที่เดียวที่ประชาชนกลุ่มนี้จะสามารถไปขอกู้มาเพื่อใช้เป็นทุนค้าขาย หรือใช้ในยามขัดสนและรู้ว่าดอกเบี้ยที่ต้องเสียให้กับผู้กู้นั้นสูงถึงร้อยละ 5-20 บาทต่อเดือน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่กลุ่มนี้ควรจะได้รับการแก้ปัญหาการหาทุนยาคอกินเลี้ยงชีพ

นับตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2544 เป็นต้นมา ธนาคารออมสิน ได้เริ่มเปิดให้บริการในลักษณะทดลอง ณ ธนาคารออมสินสำนักงานใหญ่ ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศที่ยากมีแหล่งเงินทุน เพื่อใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพส่วนตัว เพื่อบุกเบิกอาชีพใหม่ และเอาไปหมุนเวียนในกิจการที่ซบเซาหลายปี เมื่อรัฐบาลชุดนี้ได้มีนโยบายเมื่อครั้งหาเสียงก่อนเป็นรัฐบาลว่าจะจัดตั้งธนาคารเพื่อประชาชนขึ้น ใช้ชื่อที่เรียกกันง่ายๆว่า ธนาคารประชาชน ขึ้นมาเพื่อให้ได้พึ่งพาอาศัยในยามภาวะเศรษฐกิจเช่นนี้

อันที่จริงแหล่งเงินทุนในรูปแบบธนาคารประชาชนมีมาประมาณ 2-3 ปีแล้ว ดำเนินการโดยธนาคารออมสิน สาขาจตุจักร เนื่องจากว่าในบริเวณนั้นมีตลาดนัดจตุจักร กลุ่มผู้ค้าขายในบริเวณตลาดนัด มีความต้องการเงินทุนไปทำกิจการซึ่งจัดว่ามีรายได้ดีพอสมควร ซึ่งธนาคารออมสินเห็นว่าพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้มีร้านค้าขายเป็นหลักเป็นแหล่ง มีรายได้ค่อนข้างดี มีหลักประกันสิทธิการเช่าแผงในตลาดนัด จึงปล่อยกู้แต่ไม่ได้ให้มาก จากการปล่อยสินเชื่อในลักษณะนี้จะขยายออกไปนอกชั้นครอบครัวคลุมทั่วประเทศ ซึ่งรัฐบาลได้มอบหมายให้ธนาคารออมสินเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในการจัดตั้งธนาคารประชาชนขึ้นมา และได้เริ่มโครงการไปแล้วเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2544 ที่ผ่านมามีแต่คำว่าชมเป็นธนาคารประชาชนได้นั้น น่าสนใจว่าธนาคารออมสินจะดำเนินการมาหากที่ไหน และใช้ได้กับสังคมเงินกู้ยืมอย่างสังคมไทยหรือเปล่า

ธนาคารประชาชนที่ธนาคารออมสินกำลังดำเนินการอยู่ ได้นำต้นแบบ Grameen Bank (GB) ของประเทศบังคลาเทศ มาศึกษาประยุกต์ใช้ มีแนวคิดของการดำเนินงาน โดยอาศัยกลุ่มในการระดมเงินออมและให้สินเชื่อเฉพาะประชาชนที่ยากไร้ โดยถือว่าการระดมเงินออมเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานปล่อยสินเชื่อ ประชาชนส่วนใหญ่ในบังคลาเทศจะไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองฐานะความเป็นอยู่ยากจน จะมีก็แค่แรงงานแถมยังถูกเอารัดเอาเปรียบจึงคิดว่าการให้สินเชื่อเพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ยากจน เป็นการสนับสนุนให้เขาเหล่านั้นช่วยเหลือตัวเองได้ โดยมีหลักการบริหารความเสี่ยง โดยการให้สมาชิกเดียวกันต้องร่วมกันรับผิดชอบหนี้ของกลุ่ม ถ้าสมาชิกคนใด

ไม่สามารถชำระหนี้ได้ โดยผู้กู้ไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่ธนาคารจะออกสิ่งเกตุพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ ประมาณ 1 สัปดาห์ ถ้าพฤติกรรมน่าพอใจก็จะปล่อยกู้ให้กับสมาชิก 2 รายแรก ซึ่งยากจนที่สุดในกลุ่มก่อนจากนั้นก็จะมีการติดตามผลราว 5 สัปดาห์ หากการชำระเงินคืนของผู้กู้ 2 รายแรกเป็นที่น่าพอใจก็จะปล่อยกู้ให้สมาชิกในกลุ่มอีก 2 ราย โดยประธานกลุ่มนั้นๆ จะเป็นบุคคลที่ได้รับเงินกู้เป็นรายสุดท้าย

ธนาคารออมสิน ได้ศึกษาโดยนำหลักการของ GB ทั้งแนวความคิด โครงสร้างการบริหาร หน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละส่วนงาน วิธีการปล่อยสินเชื่อ การตรวจสอบและติดตามผล การบริหารความเสี่ยง ตลอดจนเกณฑ์การรับชำระหนี้มาใช้กำหนดรูปแบบและการจัดการในการจัดตั้งธนาคารประชาชน แต่ธนาคารออมสินต้องใช้เวลาศึกษาเพื่อให้ต้นแบบที่นำมาสามารถใช้ได้กับสังคมไทย

รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งเน้นให้ประชาชนทุกคนสามารถใช้บริการทางการเงินอย่างเท่าเทียมกัน ส่งเสริมให้ประชาชนผู้ค้อย โอกาสสามารถเข้าสู่ระบบการเงินที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกระดับ และส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจพื้นฐานให้กระจายไปอย่างทั่วถึง ให้มีเงินทุนเพื่อประกอบการอย่างยุติธรรม

ธนาคารออมสินจึงได้จัดตั้ง โครงการธนาคารประชาชนขึ้นเพื่อให้บริการที่ครอบคลุมองนโยบายของรัฐบาล และความต้องการของประชาชนทั่วไปที่ประสบข้อจำกัดหรือข้อได้เปรียบรูปแบบอย่างต่อเนื่อง โดยการให้บริการด้าน การออมทรัพย์ ที่มีมั่นคงปลอดภัยและได้รับผลประโยชน์ที่คุ้มค่า บริการด้าน สินเชื่อ ที่มีเสถียร ไม่ยุ่งยาก ง่ายช้อนในวงเงินที่เพียงพอต่อความจำเป็น ตลอดจนการบริการด้าน การเงินในรูปแบบอื่นๆ ตามความต้องการ รวมทั้งยังจัดให้มีบริการให้การฝึกอบรมที่จำเป็น ให้คำปรึกษา และ แก้ไขปัญหา ทั้งทางด้านการเงิน อาชีพและด้านอื่นๆ เป็นพิเศษแก่ลูกค้าที่เป็นสมาชิกของ โครงการธนาคารประชาชนด้วย

แนวคิดการพึ่งตนเอง

แนวคิดในเรื่อง “การพึ่งตนเอง” กำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แทนการพัฒนาในรูปแบบเดิมที่เน้นในด้านปริมาณการเติบโตด้านต่าง ๆ และการเพิ่มผลผลิต เพราะการพัฒนาในเชิงปริมาณนั้นเป็นการบั่นทอนความสามารถในการพึ่งตนเองในหลาย ๆ ทางทั้งยังทำให้เกิดความเคยชิน และติดนิสัยที่จะร้องขอและรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่นตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายจึงได้แสดงความมุ่งหวังที่จะพึ่งตนเองมากขึ้นและจุดมุ่งหมายของการพึ่งตนเองก็คือ เพื่อให้คน

ในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยสันติสุข โดยพึ่งตัวเองหรือพึ่งจ้อภายในเป็นหลัก ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอดี อย่างสมดุล ในท่ามกลางกระแสความแปรปรวนภายนอก โดยยึดหลักปรัชญาตะวันออกแห่งพุทธ คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นการนำเอาส่วนดีของรูปแบบวิถีชีวิตของชนชนบทในอดีตมาเป็นพื้นฐาน

การพึ่งตนเอง ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านดังนี้

บุพัตรา สุภาพ (2525 : 25) กล่าวว่า การพึ่งตนเองหมายถึง การรู้จักหารายได้หาทรัพย์สินเงินได้เลี้ยงตนเองโดยไม่เป็นภาระแก่คนอื่น หากใครรู้จักช่วยเหลือตนเองแล้วคนๆ นั้นจะเป็นบุคคลที่ไม่ต้องคอยค้ำค้ำชูหรือรอคอยความช่วยเหลือจาก

บุญทัน คอกโสด (2529 : 20) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองไว้ว่า การพึ่งตนเองหมายถึง การกระทำกิจกรรมเพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง จะกระทำเพื่อดำเนินงาน โดยกำลังทางทรัพย์สิน ความสามารถ และสติปัญญาของตนเอง โดยไม่ขอหรือรอคอยความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น

ส่วนมสกล ชาวเรือ (2529 : 53) ได้ให้ความหมายว่า ต้องทำเองเป็น คิดเองเป็น แก้ปัญหาเองเป็น หรืออาจกล่าวได้ว่าหากใครสามารถกำหนดชีวิตของตนเองได้ในระดับหนึ่ง ก็แสดงว่าพึ่งตนเองได้แล้ว แต่มีได้หมายความว่า จะไม่รับความช่วยเหลือจากคนอื่น แต่จะรับความช่วยเหลือตามความจำเป็น

อภิชาติ ทองอยู่ และคณะ (2530 : 5) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองเป็น 2 ลักษณะ ที่เกี่ยวพันกันคือ การพึ่งตนเองทางกายภาพ ได้แก่ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการปกครอง ตลอดจนการจัดสัมพันธ์ทางสังคมแบบแผนของตัวเอง ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก โดยสัมพันธ์กับส่วนที่แสดงคือ การพึ่งตนเองตามวัฒนธรรม ความเชื่อ สติปัญญา และอำนาจการตัดสินใจซึ่งมีผลต่อกันและกันทั้งสองด้าน ในการพึ่งตนเองดังกล่าวมิใช่การปิดตัวเองและ โดดเดี่ยวตัวเองออกจากสังคมทั่วไป หากแต่เมื่อกล่าวถึงหมู่บ้านพึ่งตนเองก็จะหมายความว่า เป็นสังคมที่มีแบบแผนทางวัฒนธรรมและการผลิตของตัวเอง มีการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลักมีศักยภาพที่ดำเนินไปตามรากฐานแห่งวัฒนธรรมของตัวเองสูง ขณะเดียวกันมีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกันเสริมไปด้วย ทั้งภายในหมู่บ้านเองและกับภายนอกหมู่บ้านในความเป็นจริงมาโดยตลอด โดยที่ยังสามารถดำรงความเป็นตัวของตัวเอง ที่สืบทอดวิถีแห่งการพึ่งตัวเองมาไว้ได้ทั้งสองด้าน

ส่วนกาญจนา แก้วเทพ (2530 : 34) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเอง หมายถึงกิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันในการดำรงชีวิต และได้แบ่งระดับความหมายไว้ 2 ส่วนคือ

1. ความหมายในเชิงปัจเจกบุคคล หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชน และครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงหลักประกันในการดำรงชีพของเขา

2. ความหมายลักษณะของกลุ่ม หมายถึง การที่กลุ่มมีการจัดระบบเพื่อให้สามารถดำเนินการตอบสนองตามความต้องการของตนเอง ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง โดยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน และมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย โดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเอง ทั้งนี้การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงต้องหมายความว่า กลุ่มชนนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมาย

ม.ร.ว. อคิน ระพีพัฒน์ (2531 : 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพึ่งตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองในชนบทว่า กำลังเป็นเรื่องที่ทุกคนในวงการพัฒนาชนบท ไม่ว่าจะเห็นผู้นำที่ของรัฐ บุคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนเกษตรกรที่สนใจ เพราะคิดว่าอาจเป็นทางออกที่สำคัญในการพัฒนาชนบทแต่เหมือนกับแนวคิดทั้งหลายในงานพัฒนาชนบท เช่น คุณภาพชีวิตหรือการมีส่วนร่วมของชุมชน ความหมายที่เป็นรูปธรรมที่สามารถไปปฏิบัติได้จริงจึงเห็นถึงที่ถกเถียงกันอยู่และยังเป็นที่ต้องร่วมกันแสวงหา

ถ่วนวิวัฒน์ วุฒิมณี (2537 : 62) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงการที่ชุมชนหรือเขตมีความสามารถที่จะดำเนิน โครงการและลงทุนดำเนินการได้โดยตัวเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น และยังให้ความหมายอีกว่า หมายถึงสภาวะที่สมาชิกของชุมชนหรือชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตนเองได้และมีขีดความสามารถที่จะแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตนเองและชุมชนได้มากขึ้นรวมทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้อย่างเหมาะสม

กิตติง (Gulung, 1980 : 22) กล่าวถึงการพึ่งตนเองว่า หมายถึง ความมีอิสระที่จะกำหนดเป้าหมายของตน และตระหนักว่าเป้าหมายนี้จะบรรลุได้ด้วยความสามารถและพลังกำลังของตนเองรวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจด้วย

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของปัจเจกชนและชุมชนในการดำรงตนอยู่ได้อย่างมั่นคง สมบูรณ์ มีการตัดสินใจด้วยตัวเอง พึ่งพาตนเองเฉพาะที่จำเป็น รวมทั้งการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในการแก้ไขปัญหาให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2542 : 94-97) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทจะ คัดกรองพึ่งตนเองได้ใน 5 ลักษณะคือ

1. การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ
2. การพึ่งตนเองทางด้านสังคม

3. การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี
4. การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ
5. การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ

การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ

หมายถึง ความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ (ทำมาหาเลี้ยงชีพ) ที่มีความมั่นคง สมบูรณ์พูนสุขพอสมควร หรือหากมองในแง่ความสมดุลของอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลก็จะต้อง สูงพอสมควร ถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุขดังกล่าว และได้มีผู้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองทางด้าน เศรษฐกิจไว้อีก เช่น

ประเวศ วะสี (2530 : 33-35) ได้เสนอว่าชุมชนที่จะพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจต้องมีองค์ ประกอบ 5 อย่าง คือ

1. จิตใจที่มีธรรมะ ขยันหมั่นเพียร ไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก เก่งเกิน โดยธรรม ไม่ใช่ช่วยผู้มั่งคั่ง กำหนดแบบแผนการผลิต และทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ
2. แบบแผนการผลิตเพื่อกินเอง ใช้เอง ทำให้ต้องทำทุกอย่างอย่างเป็นเกษตรผสมผสาน ซึ่งทำให้มีกินมีใช้และธรรมชาติแวดล้อมมีความสมดุล
3. ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม เกิดขึ้นเพราะแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความ เสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม ขึ้นอยู่กับจิตใจมนุษย์ที่ไม่โลภมากและพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ
4. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การผลิตเพื่อกินเอง ใช้เองตามความสมดุลของ ธรรมชาติแวดล้อมกับพฤติกรรมไม่ผู้มั่งคั่ง ทำให้เศรษฐกิจสมดุล ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
5. ชีวิตชุมชน ระบบวิถีชีวิตมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มีอาหารการกินเหลือเฟือ มีเวลาช่วยเหลือกัน นับถือผู้เฒ่าผู้แก่ มีวัดเป็นสถาบันของชุมชนที่ช่วยพัฒนาจิตใจเป็นศูนย์กลาง ของการศึกษาการสาธารณสุข ศิลปวัฒนธรรมเป็นสถาบันสังคมสงเคราะห์ และเป็นเครื่องที่ช่วยให้ เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

การพึ่งตนเองทางด้านสังคม

ในการพัฒนาชนบทเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น สังคมและวัฒนธรรมเดิมในปัจจุบัน ที่มีความสำคัญ เนื่องจากการพัฒนาต้องคำนึงถึงทั้งในระดับปัจเจกชน และในระดับชุมชนด้วย ซึ่งการพึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึงภาวะการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งๆมีความเป็นปึกแผ่น เหมียวแน่นมีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่ต่างๆของตนไปสู่ เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกลุ่มของตัวเองหรืออาจขอความร่วมมือขอความช่วยเหลือ จากภายนอกก็ได้ ตัญญา ตัญญาวิวัฒน์ (2542 : 94-97)

การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี

การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี หมายถึง ความสามารถของคนที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง หรือด้วยกลุ่มคนในชุมชน ในทางเลือก การใช้ การจัดการ และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี โดยพยายามพึ่งพิงแนวความคิด ทรัพยากรและการกระทำจากภายในชุมชนมากที่สุด (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2542 : 94-97)

ซูเมธ คันติเวชกุล (2536 : 12-13) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี คือการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองนั้น ส่วนหนึ่ง ได้แก่การที่พยายามที่จะเลิกสรรเทคโนโลยีและ วิทยาการที่เหมาะสมกับการใช้งานในชุมชนขนาดเล็กในชนบท ซึ่งควรเป็นสิ่งที่เรียบง่ายราคาถูก วัสดุสามารถจัดหาได้จากภายในท้องถิ่น สามารถนำขึ้นมาใช้เองอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้อง กับความต้องการของชุมชนนั้นๆ ชุมชนจะต้องหาวิธีการของตนเอง กำหนดวิธีการดำรงอยู่ของ ตนเอง พึ่งพาตนเองให้มากที่สุด พึ่งพากายนอกให้มากที่สุด เช่น การอาศัยเครื่องจักรที่ทันสมัยจาก ต่างประเทศ แม้จะมีประสิทธิภาพสูง แต่เกษตรกรก็ต้องลงทุนซื้อเข้ามาในราคาสูงมากเป็นเทคโนโลยี ที่ซับซ้อน จนไม่สามารถเรียนรู้ ตระดมประสบการณ์เป็นของตนเองได้ การดูแลรักษาที่ไม่สามารถ ทำได้ ถิ่นที่มีของพลังงานและค่าใช้จ่ายจำนวนมาก ดังนั้นเกษตรกรจึงต้องเลือกใช้เทคโนโลยี ที่เหมาะสม ซึ่งหมายถึงเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ทั้งคน สังคมและวัตถุ กระบวนการผลิตจะเป็นแบบดั้งเดิม อุปกรณ์และเครื่องมือจะพัฒนาจากความสามารถของเกษตรกรเอง และ จากทรัพยากรที่เขามีอยู่ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี จะทำให้ชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่าง มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม พุศศเกษตรกรรมในครัวเรือน การค้าขายหรือการประกอบอาชีพด้านการบริการ เทคโนโลยีก็จะสามารถช่วยได้ และยังสามารถช่วย ให้สามารถติดต่อกับสื่อสารกับชุมชนภายนอกได้ ซึ่งย่อมส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ

หลวงพ่อนาน หรือ พระครูพิพิธประชานารถ ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาคน ต้องใช้ หลักธรรมเพื่อให้เกิดความร่วมมือที่จะร่วมกันทำงานพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาชีวิตและชุมชน โดยใช้ หลักอริยสัจสี่มาอธิบาย ได้แก่ (อ้างถึงในสมพันธ์ เตชะอธิก. 2537 : 26)

ทุกข์ คือการที่ชาวบ้านมีหนี้สิน ความยากจน เกิดภัยแล้ง ฝนแล้ง ถูกกดขี่ขูดรีด

สมุทัย คือสาเหตุแห่งทุกข์ เพราะไม่ได้เก็บทรัพย์สิน การเสียเปรียบนายทุน การถูกเอารัด

เอาเปรียบจากนายทุน

นิโรธ คือทางดับทุกข์ โดยจะมีการบริหารจัดการชีวิตและชุมชน ให้มีความสุขขึ้น มีจิตใจที่สูงขึ้น โดยใช้หลักธรรมฐานมีเป็นตัวพื้นฐาน ที่ทำให้จิตใจยอมรับต่อปัญหาและสามารถ ตัดปัญหาได้

มรรค คือวิถีแห่ง โดยมีกิจกรรม สหบาทข้าว รั้น คำชุมชน กลุ่มยอมรับ

การที่จะพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องเชื่อมั่นว่า คนย่อมช่วยตนเองได้ก่อนบุคคล กลุ่มงาน องค์กร หรือประเทศชาติที่มีหารพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดีนั้นจะต้องเริ่มต้นโดยคนที่มีจิตสำนึก เป็นตัวเร้า เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลคิดแสวงหาหลักการและแนวทางเพื่อนำมาเป็นแกนสำคัญในการ สร้างตนเองและสังคม กรอบทฤษฎีนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตจะต้องมี ไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา การกระทำกิจการใดๆ ต้องเป็นไปตามหลักการ พึ่งตนเอง หลักการปฏิบัติต่อตนเองและชุมชนนั้น บุคคลจะกระทำกิจการใดๆ ต้องอาศัยศีล 5 เป็น พื้นฐาน โดยประกอบการพัฒนาชีวิตและการผลิต โดยอาศัยมรรค 8 คือทางสายกลางในการดำเนิน ชีวิตเพื่อให้เข้าใจปัญหาที่เผชิญอยู่ในปัจจุบัน ในการพัฒนาสังคมนั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนา ศีลธรรมหรือจิตใจก่อนแล้วจึงนำไปสู่การพัฒนาสังคม (ปัญญา ปัญญาวิวัฒน์. 2536 : 71)

นอกจากนี้การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ สามารถนำหลักธรรมมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้อยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ได้ และเพื่อสร้างมนุษยสัมพันธ์ คือ

1. ใช้พรหมวิหาร 4 คือ
 - 1.1 เมตตา มีความปรารถนาดีต่อกัน
 - 1.2 กรุณา ช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ที่มีปัญหา
 - 1.3 มุทิตา พลอยยินดีเมื่อเขาประสบผลสำเร็จ
 - 1.4 อุเบกขา การนิ่งเฉย การวางเฉย
2. ใช้สังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นธรรมสำหรับลูกมิตร ธรรมสำหรับสร้างมนุษยสัมพันธ์ คือ
 - 2.1 ทาน คือการให้ รวมทั้งเงินทองและแรงงาน
 - 2.2 ปิยวาจา คือการพูดจาในสิ่งที่เป็นจริง พูดเพื่อสร้างความสามัคคี พูดในสิ่งที่ดี
 - 2.3 ถัดถจริยา คือทำตนให้เป็นประ โยชน์ ช่วยเหลือร่วมแรงร่วมใจกัน
 - 2.4 สมนัตตา คือความเสมอต้นเสมอปลาย
3. ใช้อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นธรรมสำหรับการปฏิบัติงาน คือ
 - 3.1 ตัณหา คือความพอใจความรักใคร่
 - 3.2 วิริยะ คือความเพียรอย่างบริสุทธิ์
 - 3.3 จิตตะ คือความเอาใจจดจ่อ ฝักใฝ่ตั้งมั่น แน่วแน่ ในสิ่งนั้น
 - 3.4 วิมังสา คือการตรึกตรองใช้ปัญญาใคร่ครวญ

ดังนั้น การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจของคนในชุมชน จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ คนในชุมชนจะต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเชื่อมั่น มีความรัก มีความสามัคคี ในชุมชนของตน และ นอกจากนั้นจำเป็นต้องเป็นคนที่มีรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่โลภมาก พยายามในสิ่งที่ตนเองมี ไม่ความขยัน

หมั่นเพียร ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีความยากจน ในหมู่ชนที่ยั่งยืน” หากมีคนในชุมชนประเภทนี้มากเท่าไร ย่อมจะส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น และการพึ่งตนเองได้ทางจิตใจยังจะเป็นการเพิ่มรากฐานของการพึ่งตนเองในด้านอื่นด้วย

การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติในที่นี้หมายถึง สิ่งใดๆที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ในชุมชน หรือสามารถหามาได้ การพึ่งตนเองได้ทางธรรมชาติหมายถึง การมีทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสียหายไปจนหมดสิ้น หรือ ไม่ให้เสียสมดุลธรรมชาติมากนัก ดังแหล่งทรัพยากรธรรมชาติคือ ดิน น้ำ ป่า สัตว์บก สัตว์น้ำ รวมทั้งแร่ธาตุต่างๆ ที่มีค่าและความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2542 : 94-97)

เงื่อนไขที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529 : 95-101) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนไว้ 6 ประการด้วยกันดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาจะต้องเป็นกลุ่มเช่นเดียวกับในอดีต คือ ชาวบ้านจะต้องอยู่ร่วมกันในชุมชน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ต้องมีสมาชิกเข้าร่วมในกิจกรรมที่จะทำมาหากิน หรือที่เรียกว่าชุมชน คือ ชีวิตของหมู่บ้าน
2. ต้องมีจิตสำนึกในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในระดับผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านทุกคน โดยอาจจะใช้จิตสำนึกในประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านในการสร้างชุมชนมาเป็นประเด็นในการปลูกจิตสำนึกในการที่จะอยู่ด้วยกันก็ได้ ถ้ามีจิตสำนึกก็หมายความว่า การมีเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์พอสมควร หมู่บ้านสามารถกำหนดระบอบการปกครองของตัวเองได้ กำหนดเป้าหมายการกระทำของตนเองได้
3. จิตสำนึกจะต้องผุดงอกขึ้น คือ จิตสำนึกต้องสร้างขึ้นใหม่ ให้เข้มแข็งและต่อเนื่อง อาจกระทำโดยเรียกบทบาทของผู้สูงอายุเพราะคนเหล่านี้คือ ผู้สืบทอดจิตสำนึกของหมู่บ้านเป็นปัญญาชนของชาวบ้าน (Organic Intellectual) นอกจากนี้จิตสำนึกต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวของหมู่บ้าน เพราะคนเหล่านี้จะเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมของหมู่บ้านต่อไป
4. การที่จะพึ่งตนเองได้นั้นต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์ คือ หมู่บ้านรวมตัวกันเป็นสหพันธ์คือ ต้องพัฒนาให้เป็นเขต เขตควรมีผู้ง ฌง โรงสี โรงเรียน และศูนย์วัฒนธรรมเพื่อก่อเกิดเครือข่ายของหมู่บ้าน การรวมตัวในรูปแบบสหพันธ์จะมีประโยชน์ในลักษณะที่ว่า

กิจกรรมหลายอย่างจะต้องติดต่อกันภายนอกสหพันธ์ได้เป็นพลังอย่างดีไม่ว่าจะเป็นการติดต่อกับรัฐหรือในการทำกิจกรรมเศรษฐกิจที่ใหญ่ขึ้น

5. การประสานวัฒนธรรม ชาวบ้านควรประสานวัฒนธรรมหรือกิจกรรมของตัวเองกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วย ทั้งในระดับคนชั้นกลางและข้าราชการ เพราะคนชั้นกลางมักจะเป็นผู้นำในบางเรื่อง ส่วนข้าราชการจะมาเป็นเล้าคนยากคนไม่ได้

6. ชุมชนควรมีความเข้มแข็งพื้นที่ที่เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ ในอดีตการพึ่งตนเองของชุมชนขึ้นอยู่กับสภาพทรัพยากรที่ได้จากธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็ไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ฉะนั้นในขณะนี้แม้จะมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า แต่ก็ควรอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ด้วย

นอกจากนั้นชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2530 : 28) ได้กล่าวถึงแนวทางการพึ่งตนเองในการพัฒนาชนบท การพึ่งตนเองของประชาชนเป็นเรื่องที่จำเป็น ก่อนที่จะพึ่งตนเองได้นั้นทั้งรัฐและชุมชนจะต้องร่วมกันดำเนินการให้ประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยากจนให้เกิดการพึ่งตนเองได้ การพึ่งตนเองได้จะต้องมีความเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ก่อน ในการที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าตนเองช่วยเหลือตัวเองได้นั้น มีกระบวนการที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ คือ

1. ความรู้สึกหารรวมกันเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจร่วมกัน และรวมกันอย่างครบถ้วน
2. ค่านิยมประชาธิปไตย ปลูกฝังคนในชุมชนให้มีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และให้มติของที่ประชุมตัดสิน
3. นำใจในการทำงานร่วมกัน คือจะต้องมีการร่วมกันตกลงเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม และการกระทำร่วมกันโดยมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและร่วมช่วยเหลือกัน
4. นำใจในการร่วมกลุ่ม โดยสร้างให้เห็นความสำคัญต่อความสนใจร่วมของกลุ่มว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและมีความพยายามร่วมกันในอันที่จะดำเนินการให้บรรลุผลของความสนใจนั้น
5. นำใจในการสร้างสรรค์ คือการปลูกฝังให้มีความคิดริเริ่ม มีการแสวงหาทรัพยากรใหม่ ๆ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เหมาะสม การบริหารและการจัดรูปองค์กรใหม่ ๆ มีประสบการณ์ใหม่ ๆ และใช้สิ่งเหล่านี้ในการแก้ปัญหาของชุมชน ไม่ใช่หนีปัญหาหรือละเลยปัญหาที่เกิดขึ้น
6. นำใจของการร่วมกันสร้างความเชื่อถือว่า ช่วยคนได้โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่มหรือชุมชนทั้งทางกายภาพหรือของวัสดุคนยากกับทางจิตใจ กระทำการให้บังเกิดผลมากที่สุดและมองทรัพยากรจากภายนอกชุมชน มีบทบาทสำคัญเป็นเพียงอันดับรองหรือเป็นตัวประกอบเท่านั้น

ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ได้มีผู้เสนอ
ยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้ คือ

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534 : 60) กล่าวถึงการพึ่งตนเองของประเทศไทยเราว่า พอถึงระดับ
ชุมชนคนไทยมักจะถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการพัฒนาชุมชน จนกระทั่งรัฐบาลได้ตั้ง
กรมพัฒนาชุมชนขึ้นในกระทรวงมหาดไทยเมื่อปี พ.ศ. 2505 โดยได้กำหนดหน้าที่ของกรมพัฒนา
ชุมชนให้พัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท โดยยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน
การดำเนินงานยุทธศาสตร์เชิงรุกของการพึ่งตนเองของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ได้จะ
ต้องดำเนินการใน 2 ปัจจัย คือ

1. การสร้างเสริมขีดความสามารถของชุมชนเอง (ปัจจัยภายใน) ประกอบด้วย

1.1 ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัวกันเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง ทั้งองค์กรการบริหารและ
การผลิต สำหรับเป็นแกนกลางของชุมชน เป็นศูนย์กลางในการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกทั้งภาค
ราชการและเอกชนอย่างมีศักดิ์ศรีบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน รวมทั้งเป็นศูนย์กลาง
ในการปลูกฝังจิตสำนึกในการพึ่งตนเองของชุมชน

1.2 สร้างเสริมปัจจัยพื้นฐานให้มีขึ้นอย่างพอเพียง และสมาชิกทุกคนในชุมชน
สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ ปัจจัยพื้นฐานที่ควรจัดหาเพิ่มเติมนอกเหนือจากถนน แหล่งน้ำ
แล้วก็คือศูนย์รวมความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ศูนย์เทคโนโลยีชาวบ้านและกองทุนหมู่บ้าน

1.3 การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนขยัน เข้มมั่นในตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกัน
และกัน และไม่หมกมุ่นในอบายมุข รวมทั้งมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือ
จากหน่วยงานนอกหรือรอคอยโชคชะตา

2. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐบาลและเอกชน โดยจะต้องกระทำ
อย่างต่อเนื่อง โดยภาครัฐจะต้องยึดหลักดังนี้

2.1 เข้าไปก่อกวน ไม่หยิบยื่นให้

2.2 ให้อิสระในการดำเนินงานของชาวบ้าน

ในการเสริมสร้างศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชนให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง
ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534 : 61-65) ได้เสนอขั้นตอนการดำเนินงานไว้ 7 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การเสริมสร้างแนวคิดในการพึ่งตนเอง ผู้กำหนดนโยบายและผู้วางแผนจะต้อง
ที่จะความเข้าใจในความหมายของการพึ่งตนเองให้ตรงกันว่า การพึ่งตนเองไม่ใช่การต้องไปพึ่งพาผู้
อื่น แต่หมายถึงการที่สมาชิกของชุมชนหรือชาวบ้าน สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ และมีขีดความ

สามารถในคราวแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการของชุมชนได้มากขึ้น สามารถปรับตัวเข้ากับ
 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างเหมาะสม

ขั้นที่ 2 การกำหนดพื้นที่เป้าหมายและระดับการพึ่งตนเองในแต่ละพื้นที่ การพึ่งตนเอง
 ทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน คำนวณแบ่งเป็น 3 ระดับคือ

ระดับ 1 การพึ่งตนเองได้พอดี หมายถึง การที่ชุมชนพึ่งตนเองได้ในระดับพออยู่
 พอกิน ควรดำเนินการในพื้นที่เป้าหมายในหมู่บ้านยากจน

ระดับ 2 การพึ่งตนเองได้ดี หมายถึง การให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในระดับอยู่ดีกินดี
 ควรดำเนินการในพื้นที่เป้าหมายในหมู่บ้านที่มีฐานะปานกลาง

ระดับ 3 การพึ่งตนเองได้ดีมาก หมายถึง การที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับ มั่งมี
 ศรีสุข ควรดำเนินการในพื้นที่เป้าหมายหมู่บ้านก้าวหน้า

ขั้นที่ 3 การกำหนดเครื่องชี้วัดและวิธีการติดตามประเมินผล

เมื่อได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายแล้ว สิ่งที่ยู่อกำหนดคน โฆษกและนักวางแผนจะต้องปฏิบัติ
 ให้ได้ในลำดับต่อมาคือ การกำหนดเครื่องชี้วัดสำหรับที่จะทำให้ทราบว่าการทำงานในพื้นที่ใดได้
 ผลระดับใด ปัจจุบันเรามีการเก็บข้อมูลระดับหมู่บ้านในรูปใบของข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน
 (กชช.2 ค.) และข้อมูลคุณภาพชีวิต (จปฐ.) ซึ่งสามารถปรับใช้เป็นเครื่องชี้วัดระดับการพึ่งตนเอง
 ของชุมชนได้อย่างดียิ่ง

ขั้นที่ 4 การจัดตั้งองค์กรประชาชน

องค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง ทั้งที่เป็นองค์กรบริหารและองค์กรการผลิตในชุมชน
 จะเป็นกลไกสำคัญที่จะผลักดันให้ชุมชนมีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากขึ้น การจะทำให้
 องค์กรประชาชนเข้มแข็งมีเงื่อนไขที่เป็นองค์ประกอบสำคัญหลายประการ คือ

1. ต้องสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ และการจะ
 ให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมก็คือสนับสนุนให้เขาได้เข้าใจได้เรียนรู้ ได้รับการฝึกอบรมหรือให้
 ข่าวสารที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมทั้งการทำให้สมาชิก ได้มองเห็นประ โยชน์และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้สมาชิก

2. มีการสรรหา และสร้างผู้นำที่ดีให้แก่องค์กร

3. องค์กรมีกิจกรรมต่อเนื่องตลอดเวลา

4. องค์กรมีเงินทุนหรือมีแหล่งเงินทุนให้การสนับสนุน

5. องค์กรมีอิสระในการดำเนินงานและตัดสินใจ

ขั้นที่ 5 การเสริมสร้างปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ในชุมชน ปัจจัยพื้นฐานอันได้แก่ แหล่งน้ำ ถนน ไฟฟ้า การสื่อสาร ทรัพยากรธรรมชาติ จะเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้อย่าง มั่งคั่ง อย่างไรก็ตามสิ่งที่จะต้องเสริมสร้างเพิ่มเติม คือ

1. ศูนย์ข้อมูลของชุมชน เนื่องจากโลกปัจจุบันเป็น โลกของการสื่อสาร ผู้ใดมีข่าวสาร ข้อมูลมาก หรือรู้ได้เร็วกว่าย่อมได้เปรียบ ข้อมูลเหล่านี้ควรเป็นข้อมูลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การผลิต การตลาด ราคา ฯลฯ ข้อมูลทางสังคมและการเมือง

2. ศูนย์เทคโนโลยีชาวบ้าน ที่ชาวบ้านสามารถจัดการหรือประกอบกรได้

3. กองทุนหมู่บ้านที่เข้มแข็ง เพื่อสนับสนุนด้านการผลิต

4. ร้านค้าในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นของชาวบ้านบริหาร โดยชาวบ้านเอง

ขั้นที่ 6 การสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน

นอกเหนือจากการเร่งรัดการประชาสัมพันธ์ให้เข้มแข็ง การเสริมสร้างปัจจัยพื้นฐาน ให้แก่ชุมชนแล้ว พื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้คือ การมีจิตสำนึกในทางที่ดีของ ประชาชนซึ่งจะต้องอาศัยการรณรงค์ อบรม สั่งสอน และปฏิบัติกันอย่างจริงจังให้ชาวบ้านสามารถ ลด ละ เลิก อดายมุขทั้งปวง โดยเฉพาะการพนัน และเงืงแผลติดยาเสพติด ไม่รอคอยโชควาสนา มีจิตตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของการทำงาน และวางแผนชีวิตที่ดี

ขั้นที่ 7 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน

การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง สามารถช่วยให้ชุมชนจนบทพึ่งตนเองได้เร็วขึ้น แต่ต้อง ไม่มีลักษณะหยิบยื่นให้

วิธีการที่หน่วยงานของรัฐเข้าไปสนับสนุน ไม่ว่าจะกิจกรรมใด ๆ นักวิจัยของสถาบันวิจัย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย เสนอไว้ว่าต้องมีลักษณะดังนี้

(ภูวัฒน์ ภูฒิเมธี. 2534 : 61-65)

1. เข้าไปคือหนุน ไม่หยิบยื่นให้

2. ไม่ควบคุม ให้อิสระเสรีในการดำเนินงาน

3. ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม

4. สนับสนุนให้องค์กรประชาชนเข้มแข็ง

ส่วนภาคเอกชนนั้นต้องถือหลักดังนี้

1. ไม่เอาเปรียบชาวบ้าน แต่ควรหาทางสร้างประ โยชน์ร่วมกันอย่างถาวรระยะยาว

2. ให้ความรู้ข่าวสารต่าง ๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน

ส่วนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2539 : 6) ได้กำหนด ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ 3 ประการดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนา โดยมีแนวทางดังนี้
 1.1 เคารพความพร้อมของชุมชน โดยการฝึกอบรม การจัดสรรงบประมาณให้ การสนับสนุน
 การรวมกลุ่มของชุมชนทุกรูปแบบ

1.2 ให้ความสำคัญกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวและชุมชน
 ทำธุรกิจโดยชุมชนเป็นเจ้าของ

1.3 สนับสนุนแหล่งเงินทุน โดยสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนในรูปแบบต่างๆ

1.4 สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยี
 เสริมเทคโนโลยีเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการจัดฝึกอบรมอาชีพ ส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ
 ที่สอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน

1.5 สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญ สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและรับรู้ข่าวสารข้อมูล

2. เสริมสร้างโอกาสการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ เพื่อสร้างอาชีพและการมีงานทำโดย
 มีแนวทางที่สำคัญ คือ

2.1 การกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

2.2 กระจายบริการด้านสังคมและการศึกษา

3. การบริหารจัดการพัฒนาชุมชนตามแนวทางที่สำคัญ คือ

3.1 การบริหารจัดการพัฒนาทั่วไป เช่น สนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาของชุมชน

3.2 การปรับกระบวนการทำงานของภาครัฐและเอกชน องค์การพัฒนาเอกชนและ

ประชาคม ให้มีลักษณะพหุภาคีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การส่งเสริมการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดผล
 อย่างจริงจัง กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งตนเองและเศรษฐกิจชุมชนเพื่อเป็น
 แนวปฏิบัติไว้ 6 ประการดังต่อไปนี้ (กระทรวงมหาดไทย. 2540 : 14)

1. สร้างเอกภาพทั้งความคิดและการปฏิบัติในระดับชาติและระดับภูมิภาค ท้องถิ่น
 และชุมชน เพื่อการเสริมสร้างฟื้นฟู สนับสนุนการพึ่งตนเองและเศรษฐกิจชุมชน

2. ประสานพัฒนาโอกาส และความสามารถของชุมชนในการผลิต การแปรรูป
 การบริหาร การเรียนรู้ รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ อย่างครบวงจร

4. การพัฒนา ส่งเสริม และฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนต้องพยายามอย่างสุดความสามารถ
 ที่จะมิให้เงินทุนไหลเวียนออกจากชุมชน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจะต้องถึงมือชุมชนและ
 ชาวบ้าน โดยชุมชนจะต้องเป็นเจ้าของและผู้ประกอบการ

5. กลไกการบริหารและการจัดการ ต้องพยายามให้ตอบสนองประสานกัน

เนื้อเดียวกันถ้ามีการสร้างเศรษฐกิจชุมชนและการพึ่งตนเอง

5. กระบวนการริเริ่มฟื้นฟู ตลอดทั้งพัฒนา ต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจจากระดับล่าง ฐานและให้สามารถระดมสถาบันในสังคม เช่น วัด บ้าน โรงเรียน อีกทั้งปราชญ์ชาวบ้านเจ้าผู้ กระบวนการอย่างเต็มความสามารถด้วยวิธีการที่เหมาะสม

6. กิจกรรมการพัฒนาฟื้นฟูส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนจะต้องไม่นำไปสู่การทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สรุป ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองมาใช้ในการศึกษารวม 7 ข้อด้วยกันคือ

1. การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมติดตามประเมินผล
2. การรวมกลุ่มและบริหารจัดการ มีการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมและสามารถบริหารจัดการกลุ่มให้ร่วมทำกิจกรรมได้อย่างคึกคัก
3. การพึ่งพาอาศัยทางเศรษฐกิจ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องการระดมทุนแรงงาน วัสดุอุปกรณ์
4. ความสามารถในการดำรงชีวิตตามอัตภาพ มีการดำเนินกิจกรรมเกษตรเศรษฐกิจ พืชเพียง เน้นการผลิตที่พึ่งตนเองในชุมชน และสามารถมีผลผลิตและรายได้แบบพออยู่พอกินได้
5. ขยัน กระตือรือร้น ความรับผิดชอบ เกษตรกรหลายครัวเรือนและกลุ่มมีคุณสมบัติ ร่วมกันทั้งต่อตนเองและส่วนรวมในเรื่องของความขยัน กระตือรือร้น และรับผิดชอบ
6. ปัจจัยพื้นฐานพอเพียง ได้แก่ แหล่งน้ำ ถนน ไฟฟ้า การสื่อสาร ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเทคโนโลยีชาวบ้าน กองทุนหมู่บ้านที่เข้มแข็ง การส่งเสริมระบบเกษตรภาคในหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านบริหารจัดการเอง
7. การสนับสนุนจากภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างเต็มเสมอและต่อเนื่องใน ลักษณะเข้าไปเกื้อหนุน ไม่หยิบยื่นให้ ไม่ควบคุม ให้อิสระในการดำเนินงานชาวบ้านมีส่วนร่วม และส่งเสริมให้องค์กรประชาชนเข้มแข็ง

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพในชุมชน

ในสถานการณ์ที่ประเทศประสบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตและ ความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะประชาชนที่มีฐานะยากจนในชนบท ซึ่งประกอบ อาชีพในทงเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นทางออกที่สำคัญเพื่อจะแก้ปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าว จึงควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านการเกษตร โดยเฉพาะการเกษตรแบบพึ่งตนเองจึงจะเป็น รากฐานทางด้านอาหาร เศรษฐกิจระดับโลกและการสร้างความอยู่ดีกินดีของประชาชนในชนบท

ซึ่งปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพเกษตรกรนั้น ที่สำคัญที่สุดคือ ปัจจัยเรื่องทุน แนวคิดเกี่ยวกับทุนด้านการเกษตรมี 7 ประเภท (พิทยา วัฒนกุล, 2541 : 8) ดังนี้

1. ทุนเงินตรา ได้แก่กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์เครดิตยูเนียน อันเป็นธนาคารหมู่บ้านที่สะสมเงินไว้เป็นทุน เอาประโยชน์จากดอกเบี้ย
2. ทุนธุรกิจการค้า ได้แก่ สหกรณ์ร้านค้า ศูนย์สวัสดิการเขตภาค กองทุนน้ำมันในหมู่บ้าน เป็นธนาคารหมู่บ้านที่สะสมทุน หรือรวมกลุ่มกันเพื่อทำธุรกิจบริการแก่สมาชิกไม่ว่าจากการค้าขาย
3. ทุนแห่งชีวิต หมายถึง กลุ่มเลี้ยงปลา ปลูกผัก สหกรณ์การเกษตร ซึ่งชาวบ้านรวมกันเพื่อการผลิตและการจัดขายพืชผล นำรายได้ส่วนหนึ่งสะสมเพื่อการพัฒนาชุมชน และให้สมาชิกกู้ยืมช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้านสวัสดิการ
4. ทุนแรงงานฝีมือ ในการผลิต เมื่อจัดตั้งขึ้นแล้วจะต้องแบ่งปันรายได้ส่วนหนึ่งมาสะสมทุนเพื่อ ให้สมาชิกใช้ประโยชน์ พร้อมความเติบโตของกลุ่มขยายตัวเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นกลุ่มที่มาจกอาชีพเฉพาะ ที่ใช้ฝีมือและแรงงาน เช่น กลุ่มปั้นหม้อ กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มตีเหล็ก
5. ทุนสวัสดิการชีวิตเป็นการจัดกลุ่มที่มีจุดหมายเพื่อนำดอกเบ็้ที่มาใช้ประโยชน์ในการรักษาพยาบาลช่วยเหลือสมาชิกในยามเจ็บไข้หรือเสียชีวิต ได้แก่ กลุ่มแม่ประมง กองทุนยา
6. ทุนรวมแรงงานหรือธนาคารแรงงาน หมายถึง กลุ่มลงแขกหรือกลุ่มแชร์แรงงาน กลุ่มแรงงานรับจ้าง ถือเป็นธนาคารหมู่บ้านประเภทหนึ่ง อันเกิดจากการชาวบ้านรวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่ม
7. ทุนอุตสาหกรรมชุมชน หมายถึง กลุ่มที่รวมกันแปรรูปผลิตภัณฑ์ แปรรูปสินค้าเกษตร ลงทุนทำอุตสาหกรรมขนาดย่อมหรือระดับครัวเรือน โดยมีหลักการนำเอาดอกผลมาพัฒนาชุมชนได้มั่งคั่ง

สำหรับแนวทางส่งเสริมการส่งเสริมอาชีพของประชาชนในชนบทนั้น กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดวงจรในการส่งเสริมไว้ 4 ขั้นตอน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 4. 2537 : 12)

1. การลดรายจ่าย เป็นขั้นตอนแรกของวงจรการส่งเสริมอาชีพซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วผู้ประกอบอาชีพเกษตรกร โดยเฉพาะชาวไร่ชาวนา ซึ่งจะมีเวลาว่างหลังฤดูเก็บเกี่ยวจนพอสมควรจึงควรที่จะส่งเสริมให้ชาวชนบทใช้เวลาว่างปลูกผัก เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ไร่บัว โภคในครอบครัวหรืองานหัตถกรรม เช่น จักรสานเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อใช้เองในครอบครัวอันจะทำให้เกษตรกรรายจ่ายได้
2. การเพิ่มผลผลิต โดยการส่งเสริมให้มีทักษะในการเพิ่มปริมาณการผลิตและให้ผลผลิตได้คุณภาพ ใช้วิทยาการสมัยใหม่ช่วยในการปรับปรุงการผลิต

3. การเพิ่มรายได้ โดยการส่งเสริมให้มีการผลิตจนสามารถถึงขั้นจำหน่ายได้นอกเหนือจากการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนตามปกติ

4. การเก็บออม เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักสะสมทุนไว้เพื่อการประกอบอาชีพและใช้จ่ายในด้านสวัสดิการของครอบครัว โดยการส่งเสริมให้มีการระดมทุนร่วมกันของคนในชุมชน ในลักษณะของกลุ่มออมทรัพย์

ในการส่งเสริมอาชีพนั้น สิ่งที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินงานมีหลายประการที่สำคัญ ได้แก่ การจัดการเชิงธุรกิจ การตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ธุรกิจอุตสาหกรรมในครัวเรือน ชนบทจะต้องเป็นผู้มีแนวคิดทางธุรกิจ รู้จักทำธุรกิจและรู้จักการบริหารงาน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ไพบุณย์ วัฒนศิริธรรม, 2534 : 6-9)

1. การมีแนวคิดทางธุรกิจ

อุตสาหกรรมในครัวเรือนสามารถกลายเป็นธุรกิจที่ประสบความสำเร็จได้ โดยอาศัยการมีแนวคิดทางธุรกิจขั้นมูลฐาน ซึ่งไพบุณย์ วัฒนศิริธรรม (2534 : 6-9) ได้ให้ความหมายของการมีแนวคิดทางธุรกิจว่า หมายถึง

- 1.1 ช่างคิด โดยเฉพาะการคิดของแปลก ๆ ใหม่ ๆ คิดปรับปรุงแต่ง และคุณภาพ คิดหาแนวทางใหม่ ๆ
- 1.2 ช่างหา โดยเฉพาะการหาคนมาเป็นลูกค้า คือคนที่ซื้อของของเรา อย่างต่อเนื่อง หากคนมาเป็นสมาชิกกลุ่ม หากคนมาช่วยงาน หากแหล่งสนับสนุนด้านการเงิน
- 1.3 ช่างทำ คือ สามารถผลิตของที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐานตรงกับที่ลูกค้าต้องการ และสามารถผลิตได้โดยมีต้นทุนต่ำ หรือไม่สูงจนทำให้ขายยาก
- 1.4 ช่างพูด โดยเฉพาะการพูดที่น่าฟัง ดึงดูดใจ โน้มน้าวใจ การพูดเป็นดังจะเชื่อถือได้และไม่พูดข้างเดียวเป็น "นักฟัง" ที่ดีด้วย
- 1.5 ช่างเพียร ใช้ความพยายามอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ด้วยความมานะบากบั่นอดทนไม่ย่อท้อ "สู้เสมอ" ไม่ว่าจะมีความอุปสรรค ใดๆหาข้อขัดข้องใด ๆ มาขวางกั้น

2. การทำธุรกิจ

การทำธุรกิจให้ประสบผลสำเร็จจะต้องทำให้ได้ผลหลาย ๆ อย่างประกอบกันดังนี้

- 2.1 ขายได้ คือ ต้องให้แน่ใจว่ามีคนมาซื้อของของเรา ในราคาและภายใต้เงื่อนไขที่พอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย
- 2.2 ผลิตดี คือ ของที่เราผลิตจะต้องมีคุณภาพ ได้มาตรฐาน มีรูปแบบ ลักษณะตามที่ลูกค้าต้องการ และผลิตได้โดยมีต้นทุนต่ำ หรือไม่สูงเกินไป มีกรรมวิธีการผลิตลดต้นทุนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

ส่วนในเรื่องการตลาดนั้น สุรธานี ปทุมานนท์ (2534 : 28) ได้กล่าวถึง การพัฒนาการตลาด การพัฒนาการผลิตและการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อให้เป็นที่น่าสนใจและตรงกับความต้องการของตลาดไว้ดังนี้ คือ

1. การพัฒนาการตลาด จะต้องเลือกจุดยืนของผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับตลาด การรู้จักตัวเอง ผู้ผลิตต้องมีการศึกษา และวิเคราะห์ตลาด รู้จักผู้ซื้อในรายละเอียดต่อไปนี้
 - 1.1 ศึกษาตลาดคู่แข่งของผลิตภัณฑ์
 - 1.2 ศึกษาวัฒนธรรม และจิตวิทยาของตลาด
 - 1.3 ศึกษาประโยชน์ในตัวผลิตภัณฑ์
 - 1.4 ศึกษาฤดูกาล และเทศกาลที่จะขายผลิตภัณฑ์ได้
 - 1.5 ศึกษาแนวโน้มสมัยนิยมหรือแฟชั่นของผลิตภัณฑ์ชนิดนั้น ๆ
2. การพัฒนาการผลิต จำแนกเป็นหลายประเภท เช่น ผลิตภัณฑ์เพื่อใช้งาน ผลิตภัณฑ์เพื่อความสุนทรีย์ ผลิตภัณฑ์เพื่อเศรษฐกิจของครอบครัว โดยมีปัจจัยที่ต้องคำนึงในการผลิตและออกแบบผลิตภัณฑ์ในเรื่องวัตถุประสงค์ อุปกรณ์ เวลาที่ใช้ เทคโนโลยี วัสดุ ลักษณะพิเศษ หรือลักษณะเด่นในตัวผลิตภัณฑ์ ตลอดจนทั้งคุณภาพของสินค้าด้วย
3. การออกแบบผลิตภัณฑ์ ให้สอดคล้องกับทัศนคติในปัจจุบันอาจพิจารณาจากปัจจัยเหล่านี้คือ
 - 3.1 พยายามหาวัสดุที่อยู่รอบตัวเรา
 - 3.2 ต้องศึกษาข้อมูลของผู้ผลิตเองคือ ราคา ความสามารถ ระยะเวลาที่ผลิต ศึกษาความนิยมของตลาด ประเพณีค่านิยมของลูกค้า เหตุผลของการนำไปใช้ ใช้ทำอะไร เน้นเครื่องประดับ ใช้งานหรือตั้งโชว์ราคาต่างกัน การผลิตสินค้าต้องมีเอกลักษณ์ของตัวเอง
 - 3.3 การออกแบบควรพิจารณาถึง วัสดุในพื้นที่บ้าน ใช้เวลาน้อยขายได้เงินมาก รูปแบบตามความต้องการของตลาด ขนาดต้องหลากหลายสามารถเรียงซ้อนกันได้ สีต้องดูตลาดหรือลูกค้า

โดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพในชุมชนที่จะนำมาใช้ในการศึกษาเพื่อระดมทุนอาชีพให้เกิดการพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย

1. ความรู้ความเข้าใจด้านการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเอง การผลิตให้พออยู่พอกิน ไม่เน้นการผลิตเพื่อขาย มุ่งเน้นการใช้แรงงานและปัจจัยการผลิตภายในครอบครัวเป็นสำคัญ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างสมาชิกในครัวเรือน และเพื่อนบ้าน รู้จักให้ช่วยเหลืออย่างเหมาะสม มีความรู้เพียงพอในการประกอบอาชีพ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ผลิตได้ระหว่างครัวเรือน และมีการรวมกลุ่มอาชีพ

2. สภาพการประกอบอาชีพในครัวเรือน มีการช่วยเหลือหน้าที่การงานในครอบครัว เป็นอย่างดี ครอบครัวสามารถผลิตอาหาร ได้แก่ ข้าว พืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้บริโภค ในครัวเรือนอย่างเพียงพอตลอดปี มีการแก้ปัญหาในครัวเรือนด้วยตนเอง มีความรู้เพียงพอในการ ประกอบอาชีพ มีเครื่องมือเครื่องใช้หรืออุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ มีการใช้ค่าอย่างประหยัด และมีการออม

3. ปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ได้แก่ ความรู้ในการประกอบอาชีพ ข้อมูล ข่าวสารด้านอาชีพ ความชำนาญในการประกอบอาชีพ วัสดุอุปกรณ์ ทุน การจำหน่ายผลผลิต ปริมาณและคุณภาพผลผลิต ราคาผลผลิต การรวมกลุ่มอาชีพ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างกลุ่ม อาชีพการสนับสนุนจากนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและเอกชน

4. ความต้องการในครัวเรือนประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพตามความสนใจ มีการจัดตั้ง กลุ่มอาชีพ สหกรณ์เพิ่มพูนทักษะ มีศูนย์กลางในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในหมู่บ้าน มีการจัดตั้ง กองทุน มีศูนย์ข้อมูลด้านอาชีพ และมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง มีทฤษฎีที่สนใจดังต่อไปนี้

ตัณญา ตัญญาวิวัฒน์ (2536 : 72) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทว่า ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองมิได้ทั้งระดับปัจเจกชน และชุมชน คำว่า ปัจเจกชนพึ่งตนเอง ก็หมายถึงการที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ต่างหากจากพ่อ แม่ มีความมั่นคงในชีวิตสามารถเลี้ยงตัวเองได้ คัดเลือก สิ่งสำคัญๆ ได้เองหรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตน ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีการกระทำระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอตามกฎระเบียบของสังคมเพื่อบรรลุ เป้าหมายของแต่ละคนหรือเป้าหมายร่วมกัน ณ พื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นเวลานานพอสมควร การพึ่งตนเองได้ของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถดังกล่าวข้างต้น ชุมชนที่ใช้ทฤษฎี นี้เป็นชุมชนในชนบทอันเป็นชุมชนที่มีประชากรไม่หนาแน่นและไม่ค่อยเข้าไปบทบาทของผู้อื่น นอกจากพวกตนมากนัก การพึ่งตนเองได้มักลักษณะพึ่งตนเองขึ้นหรือต่ำลงได้ในขณะที่ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เทียบได้กับความสมดุลแต่ตนที่นั่นเอง

ตัณญา ตัญญาวิวัฒน์ (2542 : 94-97) กล่าวถึงทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทว่า การที่ชุมชนในชนบทจะพึ่งตนเองได้จะต้องมีการพึ่งตนเองได้ 5 ด้านด้วยกันคือ

1. พึ่งตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจ
3. พึ่งตนเองได้ทางด้านสังคม

4. ฟังตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี
5. ฟังตนเองได้ทางด้านจิตใจ
6. ฟังตนเองได้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีการฟังตนเองแบบพัฒนาของชุมชนชนบท เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการที่ชุมชนชนบทมีความสมดุลในสิ่งจำเป็นต่างๆ โดยเฉพาะมีความสมดุลในเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม เมืองส์ประกอบด้วย 5 ประการ คือ

1. การฟังตนเองของชุมชนชนบท เกิดจาก TERMS คือ
 - T เทียบเคียงมาจากภาษาอังกฤษ Technological Self - reliance
 - E เทียบเคียงมาจากภาษาอังกฤษ Economic Self - reliance
 - R เทียบเคียงมาจากภาษาอังกฤษ Natural Resources Self - reliance
 - M เทียบเคียงมาจากภาษาฝรั่งเศส (Mind) Psychological Self - reliance
 - S เทียบเคียงมาจากภาษาอังกฤษ Socio-cultural Self - reliance

หมายถึงปัจจัย 5 ตัวที่จะทำให้ชุมชนชนบทฟังตนเองและพัฒนาได้ คือ เทคโนโลยี ก็เป็นเครื่องช่วยให้การทํางานใดๆ ให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เศรษฐกิจ เป็นเรื่องปรกเรื่องทั้ง หรือเรื่องการที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ เพราะชุมชนก็เหมือนกับคนต้องกินต้องใช้ จึงจะมีชีวิตอยู่ได้ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่นดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ แร่ธาตุ ก็เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตของชุมชน จึงต้องมีและนิยามากพอสมควร จิตใจเป็นเรื่องสำคัญขององค์ประกอบ คือ คน ชุมชนจะฟังตนเองได้ คนต้องมีจิตใจเฉพาะประเภทหนึ่ง เช่น มีความเชื่อตัวเองว่าสามารถจะฟังตนเองได้ สามารถ จะทำงานได้ก็มีประสิทธิภาพ รู้จักซ่อนหนักอ่อนเบา รู้จักพอไม่โลภมาก สามารถทำงานให้บรรลุ เป้าหมายได้และประการสุดท้าย สังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องของกลุ่มคนและระเบียบวินัย ปัจจัยเกี่ยวกับกลุ่มคน เช่น กลุ่มที่สมัครเข้ามาสมัครใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ผู้นำที่เข้มแข็งสามารถนำคน ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบอบวินัยที่เอื้ออำนวยต่อการทํางาน เช่น ความขยัน ความ ประหยัด จะช่วยให้ชุมชนฟังตนเองได้

2. การฟังตนเองของชุมชน เกิดจาก ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ (Functional Matrix) ตัวเหตุที่ทำให้เกิดการฟังตนเองในที่นี้คือ TERMS นั่นเอง แต่การแยกความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS ออกมาเป็นตัวเหตุต่างหาก เพราะต้องการเน้นตรงที่ TERMS แต่ละตัวมีพลังอิทธิพลหนึ่ง คือ พลังตามถนัดคติของทั้ง 5 ตัว เหตุนี้ อันเกิดขบวนการทํางานเพื่อผู้อื่นด้วย ของแต่ละเหตุเช่น รถไถนา ไถนาเป็นการทำหน้าที่เพื่อตัวเอง แต่ขณะเดียวกันนาที่ถูกไถแล้วก็ดี หรือรถไถนาทํางาน อีกหลายอย่างเพียงพื่นใน TERMS นี้เองก็ความสามัคคีและเป็นแรงอีกอย่างหนึ่งต่างหากจาก TERMS

3. การพึ่งตนเองของชุมชนเกิดจาก BAN (Balance, Ability, Networking) เป็นกระบวนการสร้างความพัฒนาและการพึ่งตนเอง ที่จะต้องมีกิจกรรม 3 อย่างมี ความคู่กัน ไปคือ การสร้างความสมดุลในแต่ละตัวของ TERMS และสร้างความสมดุลระหว่าง 5 ตัวของ TERMS การสร้างความสามารถในแต่ละด้านคือ 5 ด้านของ TERMS และความสามารถในการจัดการชุมชน (Community Management) เหมือนกับการจัดการในบริษัทจำกัดทีเดียวและการสร้างวงจรของมิตรภาพระหว่างชุมชน เช่นเดียวกับที่เอกชนต้องมีเพื่อน ชุมชนก็ต้องมีเพื่อนไว้เป็นคู่คิด ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

4. การพึ่งตนเองของชุมชน เกิดจาก PAR (Participatory Action Research) หมายถึง ทั้งการพึ่งตนเอง และการพัฒนาของชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์หลัก 2 ประเภทคู่กัน ไปคือ การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง การพัฒนา และการทำวิจัย เช่น การประเมินผลตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ถ้าว่าความร่วมมือ (Participation) หมายถึงว่า ทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ไม่ว่าจะป็นราชการหรือเอกชน รวมทั้งประชาชนชาวบ้าน จะต้องเข้าร่วมกันทำงานพัฒนาและพึ่งตนเอง คือทั้งปรึกษาหารือ วางแผนดำเนินการประเมินผลไปด้วยกันตลอดเวลา

5. การพึ่งตนเองของชุมชน เกิดจาก การขัดเกลากายสังคัมครั้งใหม่ (Resocialization) ในที่นี้ให้หมายถึง การจัดทำประชาชนให้หันกลับไปเห็นคุณค่าของความเป็นไทย เอกลักษณ์ไทย วัฒนธรรมไทย และความรู้พื้นบ้าน (Folk wisdom) เพื่อจะ ได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของไทย ที่ต้องทำให้กลับมามีใจเพราะประชาชนจำนวนมากถูกอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกเข้าไปครอบงำ วัฒนธรรมตะวันตกบางอย่างไม่เหมาะสมกับสังคมไทย ใช้วัฒนธรรมตะวันตกนำชีวิตไทย นอกจากจะเสียเอกลักษณ์แล้ว ยังทำให้เกิดความไม่สมดุล เกิดปัญหาสังคมหรือบางแห่งวัฒนธรรมไทยล่มสลายหรือเสียหายไป

กัลตุง (Galtung, 1980 : 14-40) กล่าวว่า การพึ่งตนเองเป็นรูปแบบใหม่ของความพยายามที่จะต่อสู้กับการครอบงำ เพื่อให้หลุดพ้นจากการพึ่งพาด้วยวิธีการช่วยเหลือตัวเอง คนเองไม่ใช่เป็นการอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือปิดกั้นตนเองจากสังคม แต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม การติดต่อสัมพันธ์กัน การพึ่งพาอาศัยกัน การร่วมมือกันอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีความเป็นอิสระในการคิด การกระทำ การตัดสินใจและภาวะเลือก การพึ่งตนเองได้เกิดจากการผสมผสานขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1. ความมั่นใจในตนเอง หรือศรัทธาคือค่านิยม วัฒนธรรมและการยอมรับในความสามารถของตนเอง
2. ความเพียงพอในตนเอง โดยสามารถจัดหาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้อย่างเพียงพอ

3. ความไม่กลัวและความสิ้นหยัดในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคกับภายนอกได้
 ราห์แมน (Rahman, 1980 : 80-88) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการพึ่งตนเองมี 3 ระดับคือ ระดับ
 ท้องถิ่น ระดับชุมชนและระดับภูมิภาค โดยมีการพึ่งตนเองของปัจเจกบุคคลเป็นพื้นฐาน การพึ่ง
 ตนเองในด้านหนึ่งก็คือ การแสดงออกของพลังภายในเพื่อต่อสู้กับการบีบบังคับภายนอก โดย
 พื้นฐานแล้วบุคคลควรได้รับการสนับสนุนและกระตุ้นทางด้านวัตถุและจิตใจเพื่อให้สามารถพึ่ง
 ตนเองได้ ทั้งนี้การยอมรับการช่วยเหลือจากทรัพยากรภายนอกจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้คือ

1. ความนับถือตนเอง ควรจะรับความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่จะต้องจำเป็นหรือ
 เกี่ยวข้องกับการอยู่รอดของชีวิต โดยจะต้องวางไว้ซึ่งการนับถือของตนเอง

2. ความเป็นอิสระแห่งตนของการเลือกตัดสินใจและการกระทำต่อสถานการณ์หรือ
 อนาคต การรับความช่วยเหลือนั้นต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการพึ่งตนเองต่อไป ทั้งนี้จะต้องมีการ
 เปลี่ยนแปลงเพื่อหลุดพ้นหรือต่อต้านความสัมพันธ์ ในลักษณะพึ่งพาหรือถูกครอบงำจากบุคคลอื่น

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2541 : 18-21) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 มีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อมฯ ในวโรกาสที่ทรงพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม ทรงแนะนำทางรอดคนไทยต้อง
 ช่วยกันกินและใช้ของที่ผลิตขึ้นเอง อย่าคิดแต่ทุ่มเพื่อส่งขายอย่างเดียว และทรงเตือนสติอย่าทำ
 อะไรเกินตัว ให้อยู่อย่างสมถะและเก๋ไก๋ จะช่วยให้ชาติรอดพ้นวิกฤติ และพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรม ซึ่งต่อมาทรงใช้ชื่อว่า "ทฤษฎีใหม่"
 ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้ทรงคิดและคำนวณตามหลักวิชาการ ถึงวิธีการบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้
 เกิดประโยชน์สูงสุด โดยกำหนดสิ่งที่เกี่ยวข้องควรปฏิบัติ เช่น แก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น
 แก่เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นประจำ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ซึ่งแนวทางทฤษฎีใหม่ประกอบด้วย 3 ชั้น
 ดังนี้คือ

ทฤษฎีใหม่ ชั้นที่ 1

1. ถ้าพูดอย่างสรุปที่สุด เป็นวิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย
 แปลงเล็ก (ประมาณ 15 ไร่)
2. หลักสำคัญ คือให้เกษตรกรมีความพอเพียงโดยเลี้ยงตัวเองได้ (Self Sufficiency)
 ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น
3. มีการผลิตข้าวบริโภคพอเพียงประจำปี โดยถือว่าครอบครัวหนึ่ง ไร่ 5 ไร่
 จะมีข้าวพอกินตลอดปี ข้อนี้นี้เป็นหลักการสำคัญของทฤษฎีนี้
4. เพื่อการนี้ จะต้องใช้หยักว่า ต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ ฉะนั้น 5 ไร่
 ต้องมี 5,000 ลูกบาศก์เมตร แต่ละแปลง (15 ไร่) ไร่ 5 ไร่ ทำพืชไร่หรือไม้ผล ฯลฯ 5 ไร่
 จะต้องมีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี

จึงได้ตั้งสูตร โดยประมาณว่า แต่ละแปลงประกอบด้วย 5 ไร่ และพืชไร่และสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร ขุประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร (19,200) ที่อยู่อาศัย และ อื่น ๆ 2 ไร่ รวมทั้งหมด 15 ไร่

5. อุปสรรคที่สำคัญที่สุดคือ อ่างเก็บน้ำ หรือสระที่ได้รับน้ำให้เต็มเพียงร้อยละ 1 ครั้ง จะมีการระเหยวันละ 1 เซนติเมตร โดยเฉลี่ย ในวันที่ฝนไม่ตก หมายความว่าในปีหนึ่งถ้าฝนท่าแห้ง 300 วัน ระดับน้ำของสระจะลดลง 3 เมตร (ในกรณีนี้ $\frac{1}{4}$ ของ 19,000 ลูกบาศก์เมตร น้ำที่ใช้ได้จะเหลือ 4,750 ลูกบาศก์เมตร) จึงจะต้องมีการเติมน้ำให้เพียงพอ

6. มีความจำเป็นที่จะมีแหล่งน้ำเพิ่มเติมสำหรับโครงการวิถวมงคลชัยพัฒนาได้สร้างอ่างเก็บที่มีความจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร สำหรับเลี้ยง 3,000 ไร่

7. ถ้าพียงอ่างเก็บน้ำจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร จะเลี้ยงได้ 800 ไร่ (ในโครงการวิถวมงคลมีพื้นที่ 3,000 ไร่ แบ่งเป็น 200 แปลง) อ่างนี้จึงเลี้ยงได้ 4 ไร่ต่อแปลง ถ้าพียงสระในแปลงเลี้ยงได้ 4.75 ไร่ จึงเห็นได้ว่า หนึ่งหม่อมมาก (4.75 ไร่ + 4.00 ไร่ = 8.75 ไร่) ถ้าดำรงว่า 8.75 ไร่ นั้น จะทำเกษตรกรรมอย่างสมบูรณ์ได้ อีก 6.25 ไร่ จะต้องอาศัยเทวดาเลี้ยง แต่ถ้าดำรงว่า ในระยะที่ไม่มีความจำเป็นที่จะใช้น้ำ หรือมีฝนตก น้ำฝนที่ตกมาจะเก็บไว้ได้ในอ่างและในสระ สำรองไว้สำหรับเมื่อต้องการ อ่างและสระจะทำหน้าที่เฉลี่ยน้ำฝน (Regulator) ซึ่งเข้าใจว่าในระบบนี้ น้ำจะพอ

8. ปัญหาใหญ่อีกข้อหนึ่ง คือราคาการลงทุนค่อนข้างสูง เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก (ทางราชการ ทางมูลนิธิ และทางเอกชน) แต่ค่าดำเนินการไม่เกินไปถึงสำหรับเกษตรกร

ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ สอง

เมื่อตั้งศูนย์บริการที่วิถวมงคลชัยพัฒนาและแปลงตัวอย่างที่ "ทางทิศใต้" ดำเนินแล้ว เกษตรกรก็เริ่มเข้าใจวิธีการ จึงขอให้ดำเนินการในที่ดินของตน เมื่อได้ผลก็ต้องเริ่มขั้นที่ สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ร่วมแรงใน

1. การผลิต (พันธุ์พืช เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ)
2. การตลาด (ถานตากข้าว กุ้ง เครื่องมือข้าว การจำหน่ายผลผลิต)
3. การเป็นอยู่ (กระบี่น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)
4. สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)
5. การศึกษา (โรงเรียน ศูนย์การศึกษา)
6. เงิงทวมและศาสนา

ด้วยสถานร่วมมือของหน่วยราชการ มูลนิธิ และเอกชน

ทฤษฎีใหม่ ชั้นที่ สาม

ติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงิน (ธนาคาร) และกับแหล่งพลังงาน (บริษัทน้ำมัน) ตั้งและบริหารโรงสี (2) ตั้งและบริหารร้านสหกรณ์ (1,3) ช่วยการลงทุน (1,2) ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต (4,5,6) ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์

เกษตรกรขายข้าวในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง) : (2)

เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในราคาต่ำ (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง) : (1,3)

ธนาคารกับบริษัท จะสามารถกระจายทุนเกษตร

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก กระทรวงมหาดไทย

(2541 : 25-26) ได้มีวรรณคดี เรื่อง ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ เกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบพอเพียง ตามกระแสพระราชดำริ คือการที่ทุกคนครอบครัวมีข้าวปลาอาหารที่จัดหาไว้เอง พอมีพอกิน ไม่ต้องไปมุ่งหาเงินจากข้าวปลาอาหารก่อนคนในครอบครัว ได้กินอยู่มีหนาสีราญแห่งพอเพียงก็คืออย่าทำขายก่อนทำกินให้เพียงพอมีหนาสีราญทั้งครอบครัว ปลูกผักปลูกหญ้า เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ ให้พอเพียงสำหรับมีผักมีไข่ให้พอกินพออิ่ม แต่ละมือแต่ละวัน เพียงเท่านั้นก็จะแก้วิกฤตในครอบครัว ได้พระพุทธศาสนาสุภาษิตบทที่ว่า “ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่” ก็ทำนองเดียวกัน การมุ่งทำเพื่อขายให้ผู้อื่น ก็คือการมุ่งอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ ผิดไปจากพระพุทธศาสนาสุภาษิต ต้องมุ่งมั่นทำเพื่อให้สามารถเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของผู้คนในครอบครัวให้ได้เสียก่อน สำเร็จแล้วจึงนำส่วนที่เหลือเพื่อแล้วไปขายให้ผู้อื่น ในกรณีเช่นนี้ไม่เป็นการอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ เพราะถึงอย่างไร ก็อยู่ได้แล้วด้วยลำแข้งของตนเอง ถ้าตนเองยังหาไทยขาดอาหารอยู่ ก็ไม่ควรใช้เวลาไปสร้างที่เก็บสมบัติที่หวังจะได้จากผู้อื่นเลย ช่วยตนเองให้หายหิวก่อนดีกว่า ด้วยวิถีที่สุจริต ทำส่วนทำนาปลูกข้าวปลูกผัก เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ ให้ทันเวลาตั้งแต่บัดนี้เถิด เพื่อปฏิบัติตนองพระราชปรรณาทังดงามนั้ก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่างๆ ซึ่งมีผู้ศึกษาในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง ดังต่อไปนี้

ถวิล ถิลชาอุพิเศษ (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์ศักยภาพในการพึ่งตนเอง กระบวนการที่ส่งเสริมและศึกษาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีผลกระทบต่อกระบวนการที่ส่งเสริมการพึ่งตนเองของชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ โดยที่ชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนพัฒนาตัวอย่างประจำปี 2536

ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดขึ้นโดยอาศัยศักยภาพของปัจเจกชน มารวมรวมกันเป็นศักยภาพของชุมชน ภายใต้การนำของผู้นำท้องถิ่น วิธีการที่ทำให้ชุมชนมี ศักยภาพในการพึ่งตนเองสูงคือ ชุมชนให้ความสำคัญกับความร่วมมือ โดยอาศัยพื้นฐานด้านอาชีพ เสริมเป็นหลักในการรวบรวม

สุภัทร ขจรมาศบุษบี (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวโน้มการพึ่งตนเองของ ชุมชนชนบทไทยใน 25 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2539-2563) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มการพึ่ง ตนเองของชุมชนชนบทไทยใน 25 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2539-2563) โดยใช้เทคนิคเดลฟาย ในการศึกษา โดยศึกษาข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชนบท จำนวน 30 คน ผลการศึกษพบว่ารัฐบาลต้องมีนโยบายในการพัฒนาชนบท โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น ต้อง สนับสนุนให้เอกชนให้การช่วยเหลือชนบทมากขึ้น จัดให้มีบริการ สาธารณสุขอย่างทั่วถึง ชาว ชนบทต้องมีส่วนร่วมในการบริหารงานใน อบต. ต้องมีการปฏิรูปการศึกษา เรียนรู้กระบวนการ พัฒนาชุมชนด้วยตัวเอง จัดให้มีการพัฒนาฝีมือแรงงาน ที่คนवलชนต้องเสนอข่าวสู่ชนบท กระจาย อำนาจการปกครองจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ต้องปฏิรูประบบ ราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท

ในปีต่อมา อุดมศักดิ์ วงศ์พันธุ์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศักยภาพของ ชุมชนชนบทในการพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ก่อโลกและเงื่อนไข ในการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท และเพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนชนบทในการพึ่งตนเองด้าน เศรษฐกิจ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้การศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีผสมผสานกันได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การเก็บภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกต และการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยทำการศึกษาในหมู่บ้าน ศรีดอนมูล หมู่ที่ 2 ตำบลแม่จันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาริวิจัยพบว่าคนไท ในการพึ่งตนเองที่ส่งผลต่อศักยภาพของชุมชนมี 3 ประเภท ได้แก่ กลไกทางสังคม กลไกทาง วัฒนธรรม และกลไกทางการศึกษา มีการสืบทอดแลกเปลี่ยนความรู้ คุณค่า ความเชื่อ ในการ ประกอบอาชีพ และการรักษาพยาบาล ความเป็นเครือญาติ ความเป็นเพื่อนบ้าน ความเชื่อในความ อาวุโส และการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพึ่งตนเอง ชุมชนสามารถพึ่งตน เองในด้านเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง ด้านอาหารที่ไร้บริโภคน สามารถผลิตเองได้อย่างเพียงพอและ บางส่วนได้จากป่า รวมทั้งสมุนไพรในการรักษาโรค ชุมชนมีการนำเอาความรู้สมัยใหม่เชื่อมโยงให้ เข้ากับภูมิปัญญาเดิม

ในปีเดียวกัน พวงพยอม เจริญฤทธอง (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การ ประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความต้องการ

ในการประกอบอาชีพ และลักษณะการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองที่เหมาะสมกับเกษตรกร โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร บ้านเหล่าใหญ่ ตำบลนาข่า อำเภอเมืองขุขันธ์ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 80 คน ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพที่สำคัญคือ ขาดทุนไม่เพียงพอ ขาดการรวมกลุ่ม ผลผลิตราคาตกต่ำ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เกษตรกรมีความต้องการประกอบอาชีพด้านการเพาะปลูกผักปลอดสารพิษ เลี้ยงไก่พื้นเมือง ทอผ้าแปรรูป การเกษตร การจัดกิจกรรมแพคเกจ ทำให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองดีขึ้น ความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังกิจกรรมแทรกแซงทั้งในด้านรายได้ รายจ่าย สภาพประกอบอาชีพดีขึ้น มีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเอง เพราะมีการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

สุทธิพงษ์ พรหมไพจิตร (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน ในโครงการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองภาคใต้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม กระบวนการการมีส่วนร่วมและปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองในภาคใต้ ทั้งในด้านการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกระทำและร่วมตัดสินใจ ประเมินผล มีความร่วมมือสูงมาก กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองในภาคใต้พบว่า จะเน้นการให้ความสำคัญในด้าน ความคิดของคน เป็นประเด็นหลัก

นอกจากนี้ อริศญา เตัญญะเกตุ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อระดับการพึ่งตนเองของเกษตรกร ในเขตปฏิรูปที่ดิน โครงการป่าวังโป่ง-ชนแดน-วังกำแพง จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการพึ่งตนเองและศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับการพึ่งตนเองด้านต่างๆ ใช้การสุ่มตัวอย่าง แบบหลายขั้นตอนในตำบลวังหิน และตำบลชัยเปิบ อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ตัวอย่างจำนวน 192 ครัวเรือน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม โครงการสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน โครงการป่าวังโป่ง-ชนแดน-วังกำแพง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการพึ่งตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี ทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง มีการพึ่งตนเองในทางด้านสังคมและทางด้านจิตใจอยู่ในระดับสูง และผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยอาชีพในครัวเรือน ภาวะผู้นำของหัวหน้าครัวเรือน รายได้ประเมินสุทธิในครัวเรือน ขนาดการถือครองที่ดินในครัวเรือน มีผลต่อระดับการพึ่งตนเองของเกษตรกร ในทุกๆ ด้าน ปัจจัยการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ลักษณะของชุมชนและลักษณะพื้นที่ มีผลต่อการพึ่งตนเองได้ในบางด้าน ส่วนปัจจัยอายุของหัวหน้าครัวเรือนจำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน พบว่าไม่มีผลต่อระดับการพึ่งตนเองในทุก ๆ ด้าน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2541 : บทคัดย่อ) ยังได้ศึกษาวิจัยเรื่อง นโยบายและ มาตรการส่งเสริมธุรกิจชุมชนของหน่วยงานภาครัฐเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ทางรอดของ เศรษฐกิจไทย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การส่งเสริมธุรกิจชุมชนนั้นจะต้องส่งเสริมในให้ชุมชนรู้จัก ใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเพื่อในชุมชนช่วยตนเอง (พึ่งตนเอง) ได้เป็นหลักและควรให้ ทุกคน ทุกกลุ่มมีส่วนร่วมหรือมีหุ้นส่วนในกิจกรรมของธุรกิจชุมชน หรือมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ

ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน สุจริต ขวัญทอง (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษา การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในโครงการเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานตาม โครงการเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเองและลักษณะการมีส่วนร่วมของ อบต.รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ส่วนมากพบว่าส่วนใหญ่ได้ทำกิจกรรมตาม โครงการเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ และกำหนดแนวทางการดำเนินงาน มีระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง ส่วนลักษณะ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีระดับการมีส่วนร่วมต่ำ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ ปัญหาบุคลากร ขาดงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ปัญหาด้านประชาชน ด้านพื้นที่ แนวทางการดำเนินงาน ไม่ชัดเจน ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

นอกจากนี้ พรพิริล สายสงค์ (2542 : บทคัดย่อ) ยังได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ ต่อการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร จากตัวชี้วัด 4 ตัวคือ การบรรลุระดับประจักษ์ชีพ เงินได้ เงินออม หนี้สิน และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเอง โดยการใช้ประชากร จำนวน 305 คนวิจัย ผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางลบกับการ บรรลุระดับประจักษ์ชีพและเงินได้ และมีความสัมพันธ์ทางบวกกับหนี้สิน ความเชื่อประเพณีและ ศาสนามีความสัมพันธ์ทางลบกับเงินออมและหนี้สิน ปริมาณการมีเครื่องอำนวยความสะดวก มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบรรลุระดับประจักษ์ชีพ เงินได้ การออม และหนี้สิน

2. งานวิจัยต่างประเทศ

สถาบันเอสเคป (ESCAP. 1997 : 131-B) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลสัมฤทธิ์การพึ่งตนเอง ทางด้านเศรษฐกิจของประชากรเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นในประเทศอินเดีย พบว่า การ พัฒนาการพึ่งตนเองของประชากร โดยรวมจำเป็นต้องพัฒนาทางด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจควบคู่กันไป

นอกจากนี้ สถาบันเอสเคป (ESCAP. 1997 : 131-A) ยังได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษา นโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นในการพึ่งตนเองจากกลุ่มอายุของประชากรในประเทศ บังคลาเทศ

พบว่า ประสิทธิภาพการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของประชากรกลุ่มอายุ 60-90 ปี ยัง ต้องอาศัยทำงานอยู่กับลูกหลานและลูกชาย ซึ่งควร ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นอย่างมาก

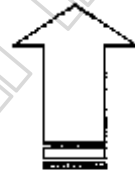
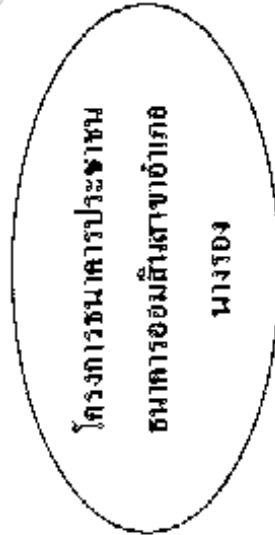
ในเรื่องเดียวกันนั้น สถาบันเอสเคป (ESCAP. 1997 : 131-C) ยังได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษานโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นในการพึ่งตนเองจากกลุ่มอายุของประชากรในประเทศ ลินโดนีเซีย พบว่า ทุกกลุ่มอายุจะมีการพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องมีการวางแผนการพัฒนาใน 3 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสาธารณสุข

ในทีโดอมาฮาร์เรียร์ท (Harriet. 2000 : 04-A) ได้ทำการศึกษาในกรณีศึกษาของ ประชาชนในเม็กซิโก จิรัฐาทางจังหวัดภาคใต้ พบว่า ในกรณีศึกษาการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ ในการออมทรัพย์สินของสมาชิกธนาคารคนจน ธนาคารมีผลในการแนะนำประชาชนในการออม เพราะเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และการจัดตั้งกลุ่มให้มีความเข้มแข็งจะช่วยให้ เกิดการช่วยเหลือกันและเป็นการเพิ่มทักษะต่างๆ ให้กับกลุ่มและทำให้เกิดความชำนาญในการ บริหารจัดการ

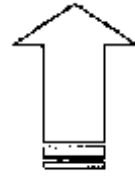
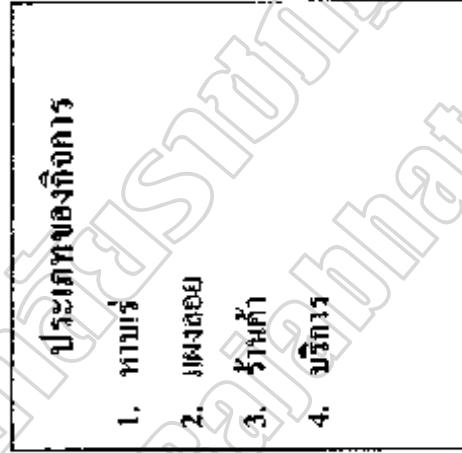
ในเรื่อง ความสามารถในการพึ่งตนเองนั้น บาริซิติการ์ (Basirika. 2003 : 9809/9809002.pdf) ได้ศึกษาในเรื่องเพศกับการพึ่งตนเองและการควบคุมสมาชิกของสหกรณ์ การเกษตรในประเทศ อูการคาร์ พบว่า เพศหญิงมีข้อจำกัดในเรื่องการใช้จ่ายและจำกัดสิทธิมากกว่า เพศชาย การทำให้ได้รับประโยชน์จากการพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องมีการจัดให้มีแหล่งเงินทุน การลงทุนในชนบทและบริการที่ดี ซึ่งจะเปิด โอกาสทำให้สมาชิกได้รับประโยชน์จากการพึ่งตนเองใน สังคมมากขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าการที่จะพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในอาชีพของตนเอง รู้สภาพ ปัญหาและความต้องการของตน จึงจะ นำไปสู่การพึ่งตนเองที่สมบูรณ์

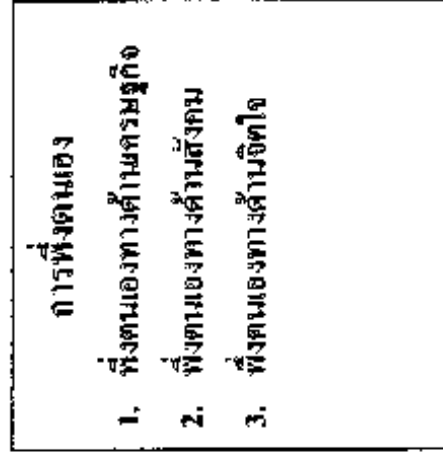
กรอบความคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

Buriram Rajabhat University